

Rómovia a sociálne dávky

Sú Rómovia problémom verejných financií Slovenska?

Spolužitie Rómov s majoritou je vo viacerých častiach Slovenska problematické, pričom existujúce problémy sa dlhodobo nedarí uspokojivo riešiť¹. Výsledkom je nespokojnosť majoritnej populácie žijúcej v oblastiach s rómskou menšinou, ktorá sa cíti byť problematickým spolužitím poškodzovaná. Náklady nespokojnosti sa na sklonku roku 2013 prejavili aj v regionálnych voľbách. Okrem skutočných trecích plôch, ktoré si zaslúžia pozornosť a snahu o nájdenie riešenia, sú ale súčasťou diskusie o Rómoch často aj nepodložené ekonomické tvrdenia a mýty neustále opakované politikmi, ale aj širšou verejnosťou. Rómovia sú často označovaní najmä ako poberatelia dávok sociálneho systému, ktorí zneužívajú štátne schémy, a tvoria tak významnú záťaž pre verejné financie. Mnohí následne vidia riešenie deficitných verejných rozpočtov v obmedzení poskytovaných dávok Rómom. Účelom tejto analýzy je na základe relevantných dostupných dát štátnych úradov čo najpresnejšie odhadnúť objem čerpania sociálnych dávok v oblastiach s vysokým zastúpením Rómov.

Rómovia a sociálne dávky

Keďže na Slovensku príslušné úrady neevidujú etnicitu poberateľov jednotlivých dávok a prídavkov, zvolili sme v analýze pomocné nástroje s cieľom identifikovania poberateľov dávok v rómskej komunite. Bežným predpokladom je predstava, že rómske rodiny sú mnohopočetné. V analýze sme preto hodnotili, aká časť verejných zdrojov je poskytovaná mnohodetným rodinám (to jest rodinám s viac ako 4 deťmi), resp. do okresov s najväčším počtom detí v mnohodetných rodinách.

V analýze sme tiež skúmali čerpanie dávok „rómskymi“ okresmi, tj. okresmi identifikovanými na základe Atlasu rómskych komunít, v ktorých žijú dve tretiny slovenských Rómov.

Sledovali sme mieru čerpania vybraných sociálnych dávok, príplatkov a príspevkov, zamerajúc sa na dávky poskytované jednotlivcom a rodinám s nízkym príjmom. Jedná sa o nasledujúce sociálne transfery:

- 1. Dávka v hmotnej núdzi a súvisiace príplatky**
- 2. Prídavok na dieťa**
- 3. Rodičovský príspevok, príspevok pri narodení dieťaťa, príplatok k príspevku pri narodení**
- 4. Invalidný dôchodok, invalidný dôchodok z mladosti**

¹ Problémové spolužitie sa týka predovšetkým lokalít s vysokým podielom segregovaných a extrémne chudobných Rómov.

Na Slovensku žije podľa Atlasu rómskych komunít 403-tisíc Rómov (7,4 % populácie SR). Analýzou dát, ktorých zdrojom boli najmä Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny a Sociálna poisťovňa, sme dospeli k nasledujúcim záverom:

1. Rómska problematika je v prvom rade sociálnym a nie fiškálnym (rozpočtovým) problémom. Fiškálne náklady vyplácané do okresov s dvomi tretinami rómskej populácie tvoria 2,2 % verejných výdavkov (578 mil. eur). To je približne suma, ktorú podľa portálu plytvanie.sk štát každoročne neefektívne vynaloží pri verejnom obstarávaní alebo verejných transferoch.

2. Vo forme dávky v hmotnej núdzi a príplatkov sa ročne všetkým poberateľom (nielen Rómom) vypláca približne 270 mil. eur, čo predstavuje necelé 1 % všetkých verejných výdavkov.

3. Rodiny s viac ako 3 deťmi poberajú prostredníctvom dávky v hmotnej núdzi a príplatkov necelých 27 mil. eur ročne. Jedná sa o rovnakú sumu, akú vláda vyčlenila na stavbu Národného futbalového štadióna.

4. Rodiny s viac ako 3 deťmi poberajú prostredníctvom prídavku na dieťa 30 mil. eur ročne. Podobne ako v prípade dávky v hmotnej núdzi sa jedná o kvapku v mori verejných financií, keďže len v roku 2014 chýba štátu k vyrovnanému rozpočtu 67-násobok tejto sumy.

5. Rodiny s viac ako 3 deťmi poberajú prostredníctvom rodičovského príspevku podľa nášho odhadu 15 mil. eur ročne. Len medziročný nárast výdavkov Sociálnej poisťovne na starobné dôchodky sa pritom odhaduje na takmer 12-násobok tejto sumy.

6. Na základe našich predpokladov sme odhadli, že prídavok na dieťa sa dnes vypláca na vyše 160-tisíc rómskych detí v celkovej výške približne 44 mil. eur ročne. Odhadli sme tiež, že spomedzi poberateľov rodičovského príspevku bolo 24-tisíc rómskej národnosti a celkové zdroje vyplatené touto formou v roku 2012 dosiahli 57 mil. eur. Pre porovnanie, každoročné vyplácanie vianočného príspevku dôchodcom navyšuje verejné výdavky o 65 mil. eur.

Napriek zažitým stereotypom v publikácii vyvraciamy mýtus, že Rómovia sú problémom verejných financií Slovenska. Celkové ročné fiškálne náklady „rómskych“ okresov nedosahujú ani jeden a pol mesiaca výdavkov Sociálnej poisťovne na starobné dôchodky, pričom zdroje vyplácané mnohodesným rodinám sú ešte marginálnejšie, dosahujúce len zlomok tejto sumy. Rómska problematika preto nie je fiškálnym ale sociálnym problémom, a v tejto rovine treba hľadať aj jej riešenia.

Dávka v hmotnej núdzi

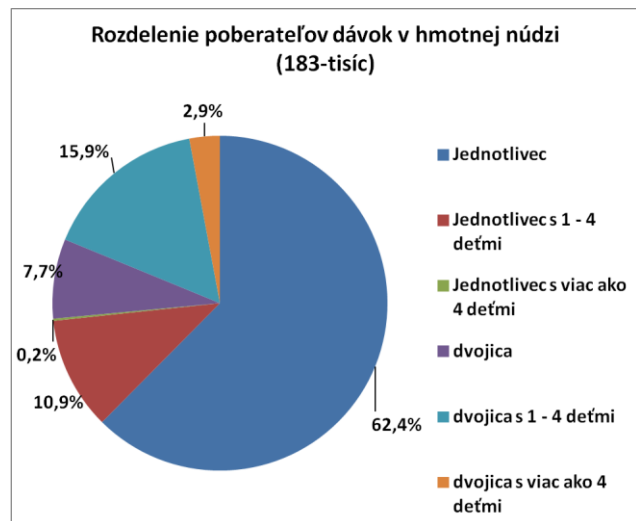
Dávka v hmotnej núdzi patrí k základnej dávke štátnej sociálnej pomoci. Základnou podmienkou na nárokovanie si tejto dávky je stav hmotnej núdze žiadateľa. Poskytovanie dávky je teda adresné, štát ju poskytuje ľuďom, ktorých príjem nedosahuje životné minimum, a nie sú schopní si ho zabezpečiť vlastným pričinením (práca, predaj majetku). K základnej dávke sa poskytujú aj príspevky k dávke v hmotnej núdzi, o ktoré môže žiadateľ požiadať, ak spĺňa zákonom definované nároky².

² Jedná sa o príspevok na zdravotnú starostlivosť, aktivačný príspevok, ochranný príspevok a príspevok na bývanie.

V roku 2012 sa vynaložilo na vyplácanie dávky v hmotnej núdzi a uvedených príplatkov k dávke **270,7 mil. eur**. Štát evidoval 183 341 poberateľov dávky, so spoločne posudzovanými osobami (teda vrátane členov rodiny, resp. domácnosti) bolo **od dávok v hmotnej núdzi závislých 357 765 osôb, čo je 6,6 % populácie Slovenska**.

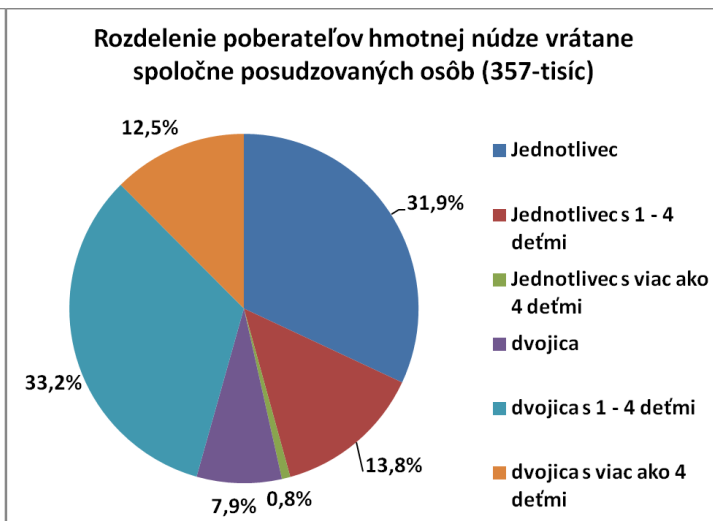
Rozdelenie poberateľov dávky v hmotnej núdzi podľa veľkosti rodín, v ktorej sa dávka poberala v roku 2012, ukazujú nasledujúce grafy.

Graf č. 1



Zdroj: ÚPSVaR, 2012

Graf č. 2



Zdroj: ÚPSVaR, 2012

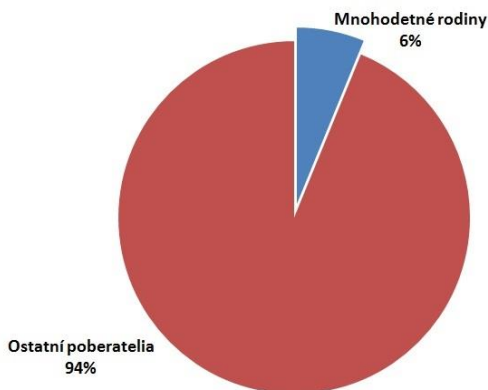
Z geografického hľadiska možno badať koreláciu medzi vyšším podielom rómskeho obyvateľstva a vyššou sumou vyplatených dávok.

V mnohodetných rodinách jednotlivcov alebo dvojíc s viac ako 4 deťmi poberajúcich dávky v hmotnej núdzi (čo by zodpovedalo bežne zaužívanej predstave mnohodetnej rómskej rodiny) sa tak podľa údajov ministerstva práce nachádzalo približne 47-tisíc ľudí, čo tvorí 13,2 % z celkovej množiny obyvateľov poberajúcich dávku. Na Slovensku sme v roku 2012 evidovali 9 436 mnohodetných rodín (tj. s viac ako 4 deťmi) a z nich 5 762 (61 %) bolo poberateľmi dávok v hmotnej núdzi.

Náklady na dávku v hmotnej núdzi, ktorú poberajú mnohodetné rodiny, v roku 2012 dosiahli 16,8 mil. eur. Aj keď mnohodetné rodiny reprezentujú 13,2 % populácie v hmotnej núdzi, pripadá na nich len 6,2 % z objemu 271 mil. eur určených na vyplácanie dávky a prídavkov v hmotnej núdzi.

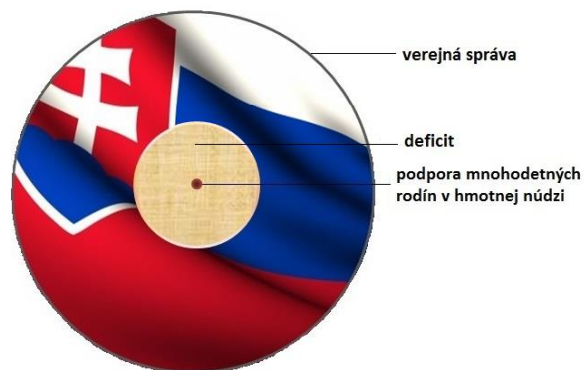
Graf č. 3

Podiel podpory mnohodetných rodín v hmotnej núdzi na celkových výdavkoch na dávky v hmotnej núdzi (271 mil. eur)



Graf č. 4

Porovnanie jednotlivých výdavkov



Zdroj: ÚPSVaR, 2012

Zdroj: Ministerstvo financií SR, 2012

Skúmali sme čerpanie rôznych dávok týkajúcich sa hmotnej núdže, podpory rodiny a invalidity z hľadiska ich čerpania mnohodetnými rodinami, a z hľadiska okresov s vysokým počtom detí v mnohodetných rodinách (skupina „15 okresov“) a okresov s vysokým počtom Rómov (skupina „20 okresov“). Mnohodetnú rodinu sme pritom definovali ako rodinu s viac ako 4 deťmi.

Verejné výdavky na sledované skupiny

Tabuľka: Čerpanie vybraných sociálnych dávok sledovanými skupinami

Sociálna dávka (prídavok, dôchodok)	Čerpanie (mil. eur)			Podiel			Celková zdroj (mil. eur)
	Mnohodetné rodiny	15 okresov	20 okresov	Mnohodetné rodiny	15 okresov	20 okresov	
Hmotná núdza	Dávka v hmotnej núdzi a príplatky			6,2%	43,6%	52,6%	270,7
	16,8	118,0	142,5				
	15,0	85,5	99,0	4,9%	27,4%	31,8%	311,6
Podpora rodiny	Prídavok na dieťa			1,8%	27,5%	31,9%	334,4
	6,1	91,9	106,7				
	Príspevok pri narodení dieťaťa			4,5%	27,8%	32,5%	8,8
	0,4	2,4	2,8				
	0,0	8,8	10,4	0,0%	25,2%	29,9%	35,4
	13,9	168,8	209,1	1,9%	23,2%	28,9%	723,0
Dôchodky	Invalidný dôchodok			28,4%	28,4%	31,2%	22,4
	6,6	6,6	7,2				
	6,6	6,6	7,2				
Spolu	58,8	482,0	577,7	3,4%	28,2%	33,9%	1706,3

Zdroj: ÚPSVaR, Sociálna poisťovňa, 2012; vlastné prepočty

Celková vyplatená suma všetkých sledovaných dávok, príspevkov a dôchodkov mnohodetným rodinám predstavovala približne 0,2 % celkových verejných výdavkov (59 mil. eur). To je menej ako štát každoročne vypláca vo forme vianočného príspevku dôchodcom.

Mnohodetné rodiny tvoria 13,2 % všetkých osôb závislých od dávky v hmotnej núdzi, v skutočnosti však poberajú len 6,2 % zdrojov vyplácaných vo forme dávky v hmotnej núdzi a príplatkov. Treba tiež zdôrazniť, že mnohodetná rodina nemohla byť príjemcom príplatku k príspevku pri narodení dieťaťa.

Celková vyplatená suma všetkých sledovaných dávok, príspevkov a dôchodkov v skupine „15 okresov“ predstavovala 1,8 % celkových verejných výdavkov (482 mil. eur). To je približne suma, ktorú podľa

portálu plytvanie.sk štát každoročne neefektívne vynaloží pri verejnom obstarávaní, alebo transferoch. Tieto výdavky však nekončili výhradne v mnohohodetných rodinách či v rómskych rodinách, ale najmä v rodinách s dvomi či tromi deťmi. Zároveň táto hodnota neznamená, že všetky dávky poberala rómska komunita.

15 okresov, v ktorých sa nachádza viac ako 1000 detí žijúcich v mnohohodetných rodinách (s viac ako 4 deťmi), reprezentuje 24 % populácie SR. Žije v nich 36 % poberateľov dávky v hmotnej núdzi a 45 % všetkých osôb odkázaných na dávky v hmotnej núdzi (tj. vrátane spoločne posudzovaných osôb).

Celková vyplatená suma všetkých sledovaných dávok, príspevkov a dôchodkov v roku 2012 v skupine „20 okresov“ predstavovala 2,2 % celkových verejných výdavkov (578 mil. eur). Táto suma nedosahuje ani polovicu výdavkov, ktorú daňoví poplatníci každoročne vynakladajú na obsluhu verejného dlhu.

Na základe našich predpokladov sme tiež odhadli, že prídavok na dieťa sa dnes vypláca na vyše 160-tisíc rómskych detí v celkovej výške približne 44 mil. eur. Predpokladáme tiež, že 17 % poberateľov rodičovského príspevku bolo rómskej národnosti a celkové zdroje vyplatené touto formou dosiahli 57 mil. eur.

20 okresov, v ktorých žije najväčší počet Rómov (67 %, tj. 271-tisíc z odhadovaného počtu 403-tisíc Rómov podľa Atlasu rómskych komunit) obýva 29 % občanov SR. V týchto okresoch zároveň žije 45 % poberateľov dávky v hmotnej núdzi a 54 % všetkých osôb závislých od dávok v hmotnej núdzi.

Diskusia

Rómska problematika je preto v prvom rade sociálnym a nie fiškálnym (rozpočtovým) problémom. Fiškálne náklady vyplácané mnohohodetným rodinám (resp. okresom s vysokým podielom Rómov) predstavujú 0,2 % verejných zdrojov (resp. 2,2 % verejných zdrojov). Z pohľadu konsolidácie verejných financií sa tak nejedná o kritickú čiastku. Škrtnutie sociálnych transferov najväčším poberateľom by spôsobilo sociálnu katastrofu, no deficit verejných financií by to zredukovalo len o štvrtinu. To však neznamená, že dávkovú politiku netreba upravovať tak, aby vytvárala motivácie pracovať.

V prípade výšky poskytovaných dávok je na mieste diskusia, či sa poberateľovi dávky s mnohohodetnou rodinou oplatí prijať prácu s nízkym príjmom. Nad týmto problémom by sa mal zamyslieť aj zákonodarca, vyplácanie istej časti dávky (klesajúcej s výškou príjmu) aj po nájdení zamestnania by totiž mohlo byť výhodné ako pre poberateľa dávky, tak pre verejný rozpočet.

Treba tiež pripomenúť, že Rómovia sú menšími prijímateľmi starobných dôchodkov ako majoritná populácia ([len 4 %](#) z celkového počtu slovenských Rómov sú starší ako 60 rokov, oproti 19,3 % celkovej populácie), a spotrebúvajú aj menej zdravotnej starostlivosti³.

Podľa [štúdie Svetovej banky](#)⁴ na Slovensku pracuje 20 % rómskych mužov a 9 % rómskych žien v produktívnom veku. V celej SR eviduje Štatistický úrad vo veku 15 - 64 rokov zamestnanosť mužov na

³ PDCS. (2009). Rómska populácia a zdravie: Analýza situácie na Slovensku [Online]:

<http://www.gitanos.org/upload/13/60/Eslovaquia-corrected.pdf>

úrovni 66,6 % a žien na úrovni 53 %. Zamestnanosť Rómov je teda približne štvrtinová oproti majoritnej populácii. Štatistiku však skresľujú segregované komunity, u ktorých nezamestnanosť podľa údajov UNDP presahuje 75 %.

Zo sociálneho systému sa vyplácajú dávky, prídavky a príspevky, na základe príslušných zákonov, ktorých znenie schvaľuje parlamentná väčšina. Ak dochádza k zneužívaniu sociálneho systému, resp. k nedostatku motivácií hľadať si zamestnanie z dôvodu poberania sociálnych dávok, je to aj dôsledok zlého nastavenia systému, resp. neefektívnych kontrolných mechanizmov, v ktorých vždy existuje priestor na zlepšovanie. Práve motiváciu pracovať do značnej miery ovplyvňuje vysoký podiel exekúcií, keďže mzda je na rozdiel od sociálnych dávok exekvovateľná.

20 % podiel pracujúcich rómskych mužov ale naznačuje, že nemožno plošne pripisovať všetkým Rómom nezájem o prácu. Riešeniu problematiky by preto napomohlo aj zníženie odvodového zaťaženia zamestnancov s nízkymi príjmami a spružnenie pracovného trhu, ktorý by následne „nasal“ viac nezamestnaných aj spomedzi Rómov.

Ján Dinga, Radovan Ďurana

INESS

⁴ In vivo. (2014). Rómovia: Najrozšírenejšie dezinformácie. [Online]: http://invivomagazin.sk/romovia-najrozsirenejšie-dezinformacie_207.htm